

Громадянське суспільство та правова держава в державницькій концепції Костя Левицького

Civil society and law based state in the state-concept of K. Levitskyi

Алла Стечишин

Ключові слова:

українське державотворення, громадянське суспільство, конституційна монархія, ліберальна демократія, Кость Левицький.

Key words:

Ukrainian state formation, civil society, constitutional monarchy, liberal democracy, Kost Levitskyi.

Розбудова громадянського суспільства та правової держави є нагальним завданням сучасного українського державотворення. Історія формування громадянського суспільства у Східній Галичині на початку ХХ ст. переконує, що державні діячі ЗУНР поділяли філософсько-правові засади західноєвропейської ліберальної демократії та реалізували їх у практиці українського державотворення. Нині ж спостерігаємо розбіжності між задекларованим вектором розвитку державно-правових інститутів та їх практичним функціонуванням.

Актуальність теми дослідження обумовлена, по-перше, нагальною потребою звільнення концептуального бачення ЗУНР від сформованого радянською історіографією ярлика про її «буржуазно-націоналістичний» характер; по-друге, необхідністю віднайти й окреслити її громадянсько-правовий характер; по-третє, відкрити для сучасного українського суспільства державотворчу діяльність К. Левицького, яка тісно пов'язана з його баченням громадянського суспільства і правової держави.

Зауважимо, що у вітчизняній правовій думці сучасної доби діяльність К. Левицького досліджується переважно відокремлено у сфері галицького просвітництва, громадянської і суспільно-політичної діяльності. Проте, як свідчать окремі дослідники¹, у своїй державотворчій діяльності К. Левицький охопив усі вищезначені сфери їх правознавчим розумінням.

К. Левицький долучився до громадської діяльності, будучи студентом юридичного факультету Львівського університету, і почав активно співпрацювати з просвітницькими галицькими організаціями, які у своєму розвитку були вже на четвертій стадії. Саме на цій останній стадії просвітництво зосереджувалося на формуванні національної політичної суб'єктності українців у складі Австрійської монархії. К. Левицький та інші представники адвокатської доби започаткували п'яту стадію розвитку просвітницьких національних організацій, акцентуючи увагу на формуванні конституційно-правового світорозуміння і світобачення, а отже, і правової суб'єктності громадських організацій.

Динамічний розвиток різноманітних добровільних спілок та організацій, створюваних громадянами на підставі своїх приватних інтересів, є, за А. де Токвілем, характерною рисою громадянського суспільства. Громадські об'єднання і політичні організації відіграють вирішальну роль у забезпеченні суспільного плюралізму та демократії. Саме завдяки інституціям громадянського суспільства громадяни мають змогу вільно висловлювати й відстоювати свої погляди, вдосконалюватися в самоорганізації, утверджувати свою автономність щодо державних органів².

Сучасні дослідники Е. Арато та Дж. Коген виділяють громадянське суспільство, яке базується на праві вільного спілкування, громадських об'єднань та рухів; політичне суспільство, основою якого є виборче право і політичні партії; економічне суспільство, основою якого є форми власності та суто економічні

¹ Василик І.Б. Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР : [монографія] / І.Б. Василик. – К. : Задруга, 2013. – 176 с.; Андрухів І. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859–1941): [монографія] / І. Андрухів, С. Сворак, В. Ковалик. – Надвірна : Надвір'ян. друк. 2009. – 104 с.

² Бачинін В. А. Філософія права / В.А. Бачинін, В.І. Панов. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – С. 181–182.

об'єднання³. Вони також розмежовують громадянське суспільство як інститут, маючи на увазі його зрілі, інституціалізовані форми, та громадянське суспільство як рух, тобто його початкові стадії – зародження, відродження, становлення.

Поняття громадянського суспільства охоплює усю соціальну структуру, яка координує свої дії через низку добровільних асоціацій; воно також розглядається як фактор впливу на державну політику, тобто як сукупність груп тиску та інших суб'єктів впливу на політичний процес у суспільстві⁴. У нашому дослідженні ми виходимо з того, що громадянське суспільство – це цілісний суб'єкт творчої життєдіяльності, який генетично поєднує в собі всі форми життя, від сімейно-побутових до державно-правових. Зріле громадянське суспільство є критично рефлексованим на свою життєдіяльність та на діяльність представників інститутів держави і права.

Для формування громадянського суспільства у Східній Галичині у складі Австрії з другої половини XIX ст. були всі необхідні правові засади. По-перше, були скасовані інститути підданства, станового поділу та станові привілеї суспільства; по-друге, були конституційно закріплені рівні права всім народам. Австрійська конституція, що набрала чинності 21 грудня 1867 р., закріпила основні демократичні права і свободи громадян, які давали можливості для розвитку як особи, так і окремих народів і народностей Австрії. Основна суперечність полягала в тому, що значна частина поляків вважала Східну Галичину польською територією, залишалась усталеною польська зверхність на тлі української «меншовартості». Австрійський уряд погоджувався з тим, що Галицький сойм із польською більшістю вирішував долю українського народу⁵. Надання конституцією рівних прав всім народам вимагало руйнування міжнаціональних стереотипів та спільної праці усіх національних громад заради спільного блага. Як говорив заступник краєвого маршала Юліан Лаврівський, «визнаємо Галичину як наш спільний край і в ньому хочемо далі разом працювати, але домагаємось рівноправності нашої народності, щоб поставити її нарівні з народністю польською, щоб нас не полонізували і не деморалізували»⁶.

К. Левицький, будучи членом головного відділу «Просвіти», особливу увагу звернув на той факт громадянського життя українського народу, що українська мова постійно обмежувалася польським політичним чинником. Саме тому він спрямував свої зусилля на правове забезпечення української мови у соціально-культурному просторі Галичини. Одним із перших його наукових доробків була праця «Про право руской мови»⁷. Цим фіксуємо його ідейно-просвітницький етап державотворчої діяльності, на зміну якому приходить етап практичного втілення ідей теорії держави та права класичного лібералізму.

Звернімо увагу на те, що Австрійська імперія з другої половини XIX ст. вважалася найбільш послідовною в запровадженні державно-правових реформ, які реалізували основоположні ідеї Європейського Просвітництва. М. Грушевський вважав, що в Європі наступила «весна народів», спричинена англійською промисловою та французькою політичною революціями⁸. Запровадження конституційного права в Австро-Угорщині стало новим відліком розвитку українського громадянства, його інтелектуального, духовного потенціалу.

Конституційні закони від 21 грудня 1867 р. та інші нормативно-правові акти, зокрема Статут про товариства від 15 листопада 1867 р., відкривали нові можливості для українського національного поступу в Галичині. У другій половині XIX ст. вже відбулося формальне структурування різного роду громадських організацій, які у своїх статутах закріпили юридичні норми господарського, цивільного, адміністративного, конституційного права. К. Левицький, будучи адвокатом, надавав допомогу з правового забезпечення діяльності українських громадських організацій, які досить інтенсивно розвивалися і потребували комунікаційних взаємозв'язків (виробництва, продажу, обміну, фінансових кредитів і т. ін.). Водночас розширювалися та поглиблювалися життєві параметри самореалізації громадянина у господарській, соціокультурній, політичній і державницькій сферах.

³ Арато Е. Громадянське суспільство: відродження та реконструкція концепції / Е. Арато, Дж. Коген // Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби / С. Макеєв (керівник авт. колективу). – К. : Політична думка, 1997. – С. 174.

⁴ Taylor Ch. Invoking Civil Society / Ch. Taylor // Contemporary Political Philosophy. An Anthology [Ed. by R.E. Goodin and Ph. Pettit]. – Oxford : Blackwell Publishers, 1997. – P. 68.

⁵ Левицький К. Українські політики Галичини / К. Левицький ; вступ. ст. І. Андрухів. – Тернопіль : Кафедра українознавства ТАНГ, 1996. – С. 31.

⁶ Левицький К. Українські політики Галичини / К. Левицький ; вступ. ст. І. Андрухів. – Тернопіль : Кафедра українознавства ТАНГ, 1996. – С. 31.

⁷ Левицький К. Про право руской мови / К. Левицький. – Львів, 1896.

⁸ Грушевський М.С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1992. – 544 с.

К. Левицький глибоко і всебічно осмислив сутність усіх сфер життя українського народу і прагнув практично надати максимальну допомогу для реалізації громадянських прав і свобод. Про це свідчать, зокрема, його праці з пропагування законодавчих актів Австро-Угорської імперії: «Наша свобода, або Як ми маємо права», «Наш закон громадський, або Як ми маємо права в громаді», «Права національних меншостей», «Міжнародна основа справи Східної Галичини», «Німецько-український правничий словник» та багато інших. Свідоме визнання конституційних громадянських прав, свобод і обов'язків, духовних цінностей лібералізму й відмова від насильницьких нецивілізованих форм співжиття він розумів основоположними принципами громадянського мислення і діяльності.

К. Левицький безпосередньо брав активну участь у роботі національно-культурних інституцій, насамперед «Просвіти» та Наукового товариства імені Шевченка, у створенні українських економічних і фінансових установ, зокрема страхової компанії та банку «Дністер», «Крайового союзу кредитового», «Крайового союзу ревізійного» та ін. К. Левицький надавав значної уваги економічним і фінансовим проблемам краю, вважаючи, що лише їх успішне розв'язання забезпечить українцям поступ у сфері господарювання. Про свою діяльність в одній із громадських організацій – Крайовому господарському товаристві «Сільський Господар» – К. Левицький писав: «Мій товариш, адвокат д-р Евген Олесницький <...> разом зі мною як головою парламентарної репрезентації підніс це Товариство («Сільський Господар». – А. С.) до значіння станової репрезентації нашого сільського господарства в краю, що признало нам австрійське міністерство хліборобства. І отсей період діяльності нашого «Сільського Господаря» (1909–1917) належить до найсвітліших у його 40-літній праці, бо в ньому створено дійсну сільськогосподарську організацію та придбано значні фонди на її розбудову»⁹. Зазначимо, що ефективне господарювання сприяє зміцненню середнього класу як осердя громадянського суспільства. Тож він був ініціатором створення, укладачем статутів і входив до складу керівних органів більшості українських економічних і фінансових інституцій, належав до визначних діячів українського кооперативного руху. Разом із тим К. Левицький усвідомлював, що заснування громадських інституцій, укладення їхніх статутів – це лише формальний набір, необхідний, але недостатній для розвитку громадянського суспільства. Потрібно було формувати громадянську, правову та політичну суб'єктність української спільноти.

К. Левицький не полишав просвітницької та громадської діяльності, а провадив її на якісно іншому рівні та в ширших масштабах, ставши в 1906 р. головою Національно-демократичної партії, в 1907 р. послом до віденського парламенту, а в 1908 р. послом до галицького союму¹⁰. Зауважимо, що на початку ХХ ст. у суспільній свідомості європейських народів була зрима криза світоглядного розуміння майбутнього державного устрою. Сформована й утверджена ідеологія освіченої конституційної монархії піддавалася сумніву і критичній рефлексії. Досить міцно утверджувалася державницька ідеологія теорії класичного лібералізму, у якій модель майбутнього державного устрою проглядалася у формі національно-республіканської демократії з верховенством права, розвинутого громадянського суспільства та капіталістичного способу виробництва.

Водночас сформувалась нова державницька ідеологія – комуністична (К. Маркса і В. Леніна), яка в Австрії набувала популярності. Її проповідували представник австрійської соціал-демократії К. Каутський та представник українського національно-визвольного руху М. Драгоманов. Концептуальною засадою соціалістичної моделі держави були диктатура пролетаріату в інтернаціональному масштабі та усупільнення всіх форм власності, тобто їх соціалізація.

Отже, на перетині цих трьох державницьких ідеологій К. Левицький спочатку дотримувався разом із представниками словацької та чеської парламентських груп світоглядної концепції про модернізацію Австрійської конституційної монархії на союз вільних національних республік за взірцем англійської корони. Чехи у своїй переважній більшості не думали відлучатися від Австрії. Таку позицію займали до Першої світової війни Масарик і Бенеш. Масарик стояв на ґрунті постійної і навіть вічної злуки чехів з Австрією. Бенеш у своїй праці «Австрійська проблема і чеське питання» писав, що чехи бажають децентралізації, а не самостійності. «Незалежність є спокусливою, але небезпечною мрією і була б для чехів великим нещастям»¹¹.

⁹ Левицький К. Тобі, Рідна Земле, наша любов і наш труд... З приводу сорока літ праці Краєвого Господарського Т-ва «Сільський Господар» у Львові / Д-р Кость Левицький // Діло. 06.04.1939.

¹⁰ Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Галичині / о. Ізидор Сохоцький // Історичні постаті Галичини ХІХ–ХХ ст. / Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства, Ч. 8. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 139.

¹¹ Pobog-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945 / W. Pobog-Malinowski. – Т. II. – London, 1953. – С. 110.

К. Левицький підтримував ініціативу Є. Петрушевича, який «разом з представниками чехів і словінців надав цісареві Карлові план перестрою Австрії на федерацію національних держав»¹². Оскільки на той час в українському суспільстві вибудувалася соціально-економічна структура на основі різних форм власності (приватної, колективної, кооперативної), то суб'єкти її володіння в принципі не сприймали соціалістичної ідеології. «Приватна власність є реальною умовою існування людини як духовно-тілесної істоти; тим самим вона є реальною умовою її свободи як члена суспільного цілого і відповідною умовою існування самого громадянського суспільства»¹³. Галицьке суспільство уникало тих небезпек з боку соціалістичної ідеології, яких зазнала Наддніпрянина. «Російська комуністична влада насильно завоювала Україну. При помочі кривавого терору знищила вона УНР, знищила всі революційні здобутки визвольного українського руху, розгромила всі політичні, економічні і професійні організації українського працюючого люду»¹⁴. Коли в Росії та Україні йшла соціальна революція з жажливими її виявами, то Галичина була «справжньою оазою», де не було революційних зривів, соціальних заворушень і хаосу¹⁵.

У своїй державотворчій діяльності К. Левицький чітко дотримується норм чинного конституційного права та основоположних ідей теорії класичного лібералізму для налагодження із політичними опонентами компромісу та спільної праці заради інтересів і українського, і польського народів. Він вважав, що політичний провід української нації мусить бути такий, що має довіру всієї нації – без огляду на партії. «Міжпартійна примирність не може проявлятися тільки тим, що разом зійдемо і заспіваємо «Мир вам браття» та перестанемо далі працювати у всіх важних ділянках нашого життя <...> нам треба простувати руки і знеможені коліна, щоб разом іти правим шляхом своєї праці та не попадати в зневіру ані не занедбувати громадянських обов'язків. Мусимо йти далі до своєї мети і не сходити на манівці з почуттям якоїсь помсти або сваволі, бо це не дозволяє нам власна національна гідність та простий розум... Тому треба зберегти силу чистого духа і національну мораль та перебути хоч би найтяжчі терпіння за правду життя і добро нації»¹⁶.

У кінці XIX ст. у громадському, суспільно-політичному та державницькому житті галицького суспільства зримо й виразно виявилася суперечлива тенденція формування інститутів місцевого самоврядування у їх представництві польської та української спільнот. Традиційно поляки були більш активними в суспільно-політичній сфері та мали більшість в інститутах державної влади Галичини. Для того, щоб здолати цю тенденцію, потрібно було мобілізувати партійні та парламентські сили українства й забезпечити пропорційне представництво у виборних інститутах державної влади.

К. Левицький на посаді голови Національно-демократичної партії доводив своїм соратникам і опонентам, що з історичної практики партій та діяльності парламентських груп у Східній Галичині зрозуміло: багатопартійна система призвела до стрімкого розшарування суспільства на основі ідейно-політичних уподобань і сформувала «осібні» соціальні верстви, що заважає соборності українського суспільства. Тому він у 1912 р. ініціював ухвалення рішення про об'єднання зусиль націонал-демократичної, радикальної та соціал-демократичної партій та створення міжпартійної Національної Ради. З'їзд Національно-демократичної партії, який відбувся 25–26 грудня 1912 р. у Львові, звернувся до всіх українських політичних партій із проханням припинити «всі партійні і фракційні спори та енергійно обернути всю акцію на сконсолідування своїх сил»¹⁷. К. Левицький писав, що «протидіяти акції нац. об'єднання – це значить ширити шкідливі настрої: заворушення і безділля, а цього не можна нікому робити»¹⁸.

Ще будучи адвокатом, К. Левицький дійшов висновку, що людське життя принципово соціально-господарське-виробниче, комунікативне, оскільки люди виробляють різну товарну продукцію, самостверджують себе в різних галузях професійної діяльності, а отже, потребують взаємного обміну, комунікації

¹² Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Галичині / І. Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. / Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства, Ч. 8. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 164.

¹³ Франк С.Л. Духовные основы общества. Введение в социальную философию / С.Л. Франк. – М. : Изд-во «Республика», 1992. – С. 141.

¹⁴ До соціалістичних організацій усіх країн! [Архівні документи] // Дземак М.П. Іван Макух. Повернення із забуття / М.П. Дземак, Р.В. Рибчин. – Івано-Франківськ : Вид-во «Ділова Івано-Франківщина», 2014. – С. 344.

¹⁵ Сохоцький І. Будівничі новітньої української державности в Галичині / І. Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX–XX ст. / Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства, Ч. 8. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 181.

¹⁶ Левицький К. Силою живого духа і національної моралі / Д-р К. Левицький // Діло. 09.04.1939.

¹⁷ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. / К. Левицький. – Львів : Друкарня Василян у Жовкві, 1926. – С. 637.

¹⁸ Левицький К. Силою живого духа і національної моралі / Д-р К. Левицький // Діло. – 09.04.1939.

та допомоги поміж собою та з боку інститутів державної влади. Про те, як реалізувати правові засади для розвитку громадянського суспільства, «говорить» думка К. Левицького, яку він оприлюднив 28 березня 1919 р. на з'їзді Національно-демократичної партії. Він наголосив, що партія буде робити все для будівництва «народної республіки на основах демократизму, поступу та соціальної та політичної справедливості для всього народу»¹⁹.

За дорученням уряду ЗУНР К. Левицький розробив проект Конституції під назвою «Основи державного устрою Галицької Республіки». 28 квітня 1921 р. він надіслав примірник англійською мовою послу в Лондоні С. Вітвицькому для англійського прем'єр-міністра Ллойда Джорджа, а 30 квітня – французькою мовою до Парижа для Ради послів Антанти²⁰. Галицька Республіка проголошувалася самостійною, суверенною державою, а її сувереном – народ. Визнавалося три головні народності: українська, польська і єврейська, яким надавалися рівні права у сфері публічного життя. Право інших національних меншин теж гарантувалося Конституцією. Четвертий розділ «Державний устрій» визначав, що Галицька Республіка є правовою державою з республіканською формою правління, а її метою є «загальний моральний, як і матеріальний добробут її городян». П'ятий розділ «Загальні права городян» забезпечував демократичні права для всіх громадян. У шостому розділі «Державна Рада» визначено, що законодавча влада в республіці належить народу, який виконує її через Державну Раду, обрану на підставі загального, рівного, таємного та пропорційного виборчого права. Визначався порядок виборів Державної Ради та її повноваження. Радою керував Президент Державної Ради та 4 віце-президенти (щонайменше один віце-президент мав бути з поляків, а один – із євреїв)²¹.

Розгляд проекту Конституції Галицької Республіки країнами Антанти було заплановано на 27 вересня 1921 р., де його мав представляти К. Левицький. Однак польським дипломатам вдалося добитися, щоб це питання було знято з порядку денного²². Після призначення Радою Амбасадорів 15 березня 1923 р. Галичини Польщі²³ українське державотворення було перерване.

Усе сказане дає підстави сформулювати висновок. Розвиток інститутів громадянського суспільства в Східній Галичині на рубежі XIX – XX ст. відбувався різновекторно і за різними життєдайними параметрами, але він був чітко орієнтований на формування української національної державно-правової громадянської суб'єктності. К. Левицький брав активну участь у правовому забезпеченні громадських організацій і суб'єктів господарювання і вважав, що вони активно співпрацюватимуть з політичними партіями у розбудові правової національної держави. Будучи головою Української націонал-демократичної партії, К. Левицький спрямував зусилля на консолідацію політичних партій та їх діяльність з інститутами громадянського суспільства. Розроблений К. Левицьким проект Конституції Галицької Республіки мав прогресивний характер, оскільки втілював ідеї ліберальної демократії, правової держави, які спираються на волю громадянського суспільства.

Анотація

Досліджено динаміку еволюційних правотворчих змін у розбудові інститутів громадянського суспільства Східної Галичини за активної участі К. Левицького. З'ясовано, що сформовані на засадах австрійського конституціоналізму суб'єкти різних форм власності ставали суб'єктами українського державотворення. Простежено чітке та послідовне дотримання К. Левицьким ідей західноєвропейської ліберальної демократії, на основі яких сформувалася ЗУНР із розвинутим громадянським суспільством.

¹⁹ Республіка. – Станіславів, 1919. – 30 березня.

²⁰ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія / кер. авт. кол., відп. ред. проф. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 508.

²¹ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія / кер. авт. кол., відп. ред. проф. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 509–510.

²² Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія / кер. авт. кол., відп. ред. проф. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 510.

²³ Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині / І. Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. / Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства, Ч. 8. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 157.

Summary

Dynamics of evolution law-making changes in the development of institutions of civil society of Eastern Halychyna with the help of K. Levitskyi was researched. It is examined that the subjects of various forms of ownership, formed due to the principle of Austrian constitutional system, became the subjects of Ukrainian state formation. It is researched that K. Levitskyi observed the ideas of the West European liberal democracy distinctly and logically due to which WUNR together with the developed civil society was formed.

Використана література:

1. Андрухів І. Кость Левицький: політик, громадський діяч, правник (1859–1941) : [монографія] / І. Андрухів, С. Сворах, В. Ковалик. – Надвірна : Надвірнян. друк. 2009. – 104 с.
2. Арато Е. Громадянське суспільство: відродження та реконструкція концепції / Е. Арато, Дж. Коген // Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби / С. Макеев (керівник авт. колективу). – К. : Політична думка, 1997. – 508 с.
3. Бачинін В. А. Філософія права / В.А. Бачинін, В.І. Панов. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 468 с.
4. Василик І.Б. Кость Левицький: від адвоката до прем'єра ЗУНР : [монографія] / І.Б. Василик. – К. : Задруга, 2013. – 176 с.
5. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України / М.С. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1992. – 544 с.
6. До соціалістичних організацій усіх країн! [Архівні документи] // Дземан М.П. Іван Макух. Повернення із забуття / М.П. Дземан, Р.В. Рибчин. – Івано-Франківськ : Вид-во «Ділова Івано-Франківщина», 2014. – 592 с.
7. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: історія / кер. авт. кол., відп. ред. проф. О. Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001.
8. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. / К. Левицький. – Львів : Друкарня Василян у Жовкві, 1926. – 737 с.
9. Левицький К. Про право руской мови / К. Левицький. – Львів, 1896.
10. Левицький К. Силою живого духа і національної моралі / Д-р К. Левицький // Діло. – 09.04.1939.
11. Левицький К. Тобі, рідна земле, наша любов і наш труд... З приводу сорока літ праці Краєвого господарського т-ва «Сільський Господар» у Львові / Д-р К. Левицький // Діло. – 06.04.1939.
12. Левицький К. Українські політики Галичини / К. Левицький ; вступ. ст. І. Андрухів. – Тернопіль : Кафедра українознавства ТАНГ, 1996. – 176 с.
13. Республіка. – Станіславів, 1919. – 30 березня.
14. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині / І. Сохоцький // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. / Наукове товариство ім. Шевченка. Бібліотека українознавства, Ч. 8. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – 247 с.
15. Франк С.Л. Духовные основы общества. Введение в социальную философию / С.Л. Франк. – М. : Изд-во «Республика», 1992. – 511 с.
16. Pobog-Malinowski W. Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945 / W. Pobog-Malinowski. – Т. II. – London, 1953. – S.110.
17. Taylor Ch. Invoking Civil Society / Ch. Taylor. // Contemporary Political Philosophy. An Anthology [Ed. by R.E.Goodin and Ph.Pettit]. – Oxford : Blackwell Publishers, 1997. – P. 66–77.

Алла Стечишин,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького